

5. S. Z. Różycki przedstawia: „**Sprawozdanie z badań geologicznych, wykonanych w r. 1930 nad utworami górnego kajpru, retyku, liasu i doggeru w południowo-zachodniej części arkusza „Żarki” mapy 1:100.000**“ — („*Compte-rendu des recherches géologiques effectuées en 1930*“).

Teren, objęty badaniami, zajmuje około 100 *km*². Od północy i wschodu zamyka go kuesta jurajska, na południu i zachodzie — granica arkusza i dolina rzeki Warty.

Stratygrafia.

Najstarsze występujące na tym obszarze na powierzchni utwory środkowego triasu tworzą odosobnioną wychodnię dolomitów diploporowych w Mrzygłodzie. Były one ostatnio badane przez Cz. Kuźniara.

Kajper na całym terenie jest wykształcony, jako wiśniowo-czerwone iły, naogół margliste, którym towarzyszą partje „pstre“, oraz warstwy szarawo-niebieskawych ilów i czerwonych piaskowców.

W górnej części kajpru pojawiają się soczewkowate wkłady brekcji „oolitycznej“ lissowskiej z *Unio* sp. i kulistymi kępami alg oraz białe, czerwone i żółte wapienie woźnickie, często o wyraźnej strukturze martwicowej (trawertyny) z odciśkami bliżej nieoznaczalnych skrzypów. Poniżej wapieni wśród czerwonych ilów istnieją lokalnie (N. Wieś) niegrube pokłady węgla brunatnego. W stropie tychże wapieni występują rudy żelazne, które dawniej były eksploatowane; obecnie istnieje na nie parę nadań górniczych (N. Wieś, Myszków). W niektórych przypadkach rudom tym towarzyszą brekcje wapienne. Wiek brekcyj wapiennych i wapieni woźnickich nie jest dotychczas rozstrzygnięty definitywnie. Bywają one zaliczane do retyku (Michał, Samsonowicz) lub do kajpru (Roemer¹), Rutkowski). Przy kartowaniu geologicznym nie można konsekwentnie odgraniczyć całej serji tych utworów od niżej leżącego kompleksu, wobec tego zostały one zaliczone prowizorycznie do kajpru. Za takim rozwiązaniem przemawia również szereg innych faktów, m. in. istnienie nieciągłości między tak pojętym kajprem i wyżej leżącym kompleksem.

W obrębie kompleksu, leżącego na kajprze, a w spągu jury brunatnej dają się wyróżnić następujące serje:

A. U dołu leżą czerwone i wyżej białe glinki ogniotrwałe z florą, odpowiadające warstwom wilmsdorfskim Roemera z florą dolno-retyką (Samsonowicz).

¹) Na tablicy 15 (Geol. v. Oberschlesien) Roemer brekczę lissowską zalicza jednak do retyku.

B. Na zniszczonej i rozmytej powierzchni białych gliniek ogniotrwałych leży dość gruby kompleks przekątnie warstwowanych żwirów i piasków gruboziarnistych, kwarcowych. W dolnej ich części trafiają się bardzo często duże obtoczone bryły gliniek, niejednokrotnie kilkadziesiąt centymetrów średnicy.

C. Serja żwirowa podściela następną — parometrową, wśród której występuje węgiel brunatny. Najczęściej mamy do czynienia z jednym grubszym pokładem (około 1 *m*), któremu towarzyszy parę cienkich warstewek węgla i szary łuppek bitumiczny.

D. Nad węglem leżą utwory przeważnie ilaste i drobnoziarniste; materiał grubszy występuje tu rzadko. Najczęściej są to zielonkavo-szare bezwapienne ily, przybierające przy wietrzeniu barwę żółtą, i drobnoziarniste piaski kwarcowe z blaszkami miki. Wśród ilów stwierdzono wielokrotnie cienkie, parocentymetrowe warstewki rud żelaznych, pokryte drobnymi hieroglifami.

W górnej części tych ilów (około 15 *m* ponad węglem) w okolicach Zawiercia występuje warstwa szarego marglu syderytycznego z licznymi dobrze zachowanymi esterjami.

Miaższość wszystkich czterech seryj wynosi około 50 *m*. Warstwy węglowe (*C*) leżą mniej więcej w środku całego kompleksu. Grubość poszczególnych seryj (szczególnie *A* i *B*) jest zmienna.

W sprawie wieku omawianych utworów wypowiadało się ostatnio wielu autorów i wszyscy zgodnie z *R u t k o w s k i m* uważają je za odpowiedniki retyku i liasu. *R u t k o w s k i* podkreśla jeszcze, że węgiel brunatny należy już do liasu.

Wyniki badań referenta i próba porównania ich z klasycznie opracowanymi przez *Samsonowicza* utworami retyku i liasu na północnym zboczu Łysogór doprowadziły do następujących wniosków, zgodnych z poglądami wyżej przytoczonymi.

Glinki ogniotrwale (*A*) należą do dolnego retyku. Serja żwirowa (*B*) ma swój odpowiednik nad Kamienną w piaszczystej i zlepieńcowatej serji Zagajskiej. Trudna do uchwycenia granica retyku i liasu leży w obrębie warstw z węglem brunatnym (*C*), którym odpowiadają najwyższe partje serji Zagajskiej i serja Gromadzicka. Duże podobieństwo z serją nadwęglową (*D*) ma ilasta i łupkowata serja Zarzecka, wśród której, analogicznie jak i na naszym terenie, występują w paru poziomach cienkie warstewki rud. Co do serji Ostrowieckiej, to trudno jest zdecydować obecnie, czy jej odpowiedniki znajdują się w obrębie serji *D*, czy też ich brak.

Reasumując, referent zalicza *A* i *B* do retyku, *C* i *D* zaś do liasu.

Poza terenem badanym skład retyku i liasu ulega zmianom głównie w dolnej części tego kompleksu.

Piękny profil porównawczy znajdujemy w wierceniu w Częstochowie, opisanym przez *L e w i ń s k i e g o*. Od 180 do 254,7 *m* mamy tam ilolupki szaro-zielone z okruchami rudy (serja *D*); od 254,7 do 260 *m* — piaski z węglem brunatnym (serja *C*). Niżej leżą utwory, które na podstawie ich czerwonego zabarwienia zaliczył *L e w i ń s k i* do kajpru. Przyłączając się do zdania *Samsonowicza*, referent sądzi, że granicę tę należy poprowadzić nieco niżej. Od 260 do ok. 350 *m* leżą czerwone ily margliste i grube żwiry kwarcowe, które będą odpowiadały prawdopodobnie warstwom podwęglowym (głównie serja *B*; serja *A* zmyta?); wypadnie zaliczyć je do retyku. Czerwone zabarwienie glin retyku powyżej serji zlepieńców (*B*) opisywane było przez *Michaęla* z okolicy Woźnik i przez *Samsonowicza* nad Kamienną.

Nad liasem leżą piaski średnie, czasem grube z warstwami piaskowców żelazistych; są to t. zw. „warstwy kościeliskie” R o e m e r a. W północnej części terenu, koło Dzierzna, Nowej Wsi, Połomji, są one wyrażone typowo i tworzą niewielkie pasmo wzgórz. Ku południowi serja ta cienieje stopniowo i miąższość ich z 30—40 m maleje do ok. 10 m; ilość piaskowców się zmniejsza i wychodnie ich nie zaznaczają się w terenie. W górnej części piaski te zawierają parometrowe wkłady ciemnych szarych glin z syderytami. Obfita fauna, zebrana *in situ* z piaskowców żelazistych, składa się głównie z małżów i drobnych ślimaków (*Pecten*, *Ostrea*, *Trigonia*, *Lima* etc...). Jest to odpowiednik fauny R o e m e r a z pod Helenenthal, zbieranej tam w luźnych bryłach piaskowców żelazistych, występujących na wtórnym złożu w dyluwjum. Fauna ta, narazie nieopracowana, całkowicie należy do dolnego bajosu.

Właściwą serję rudonośną na badanym obszarze stanowią czarne gliny jury brunatnej. Rudy żelazne występują tu w trzech głównych serjach:

- 1) Piaszczyste i zlepieńcowate rudy z *Garantia Garanti*.
- 2) Rudy pokładowe i kuliste póź. z *Parkinsonia Parkinsoni*.
- 3) Rudy póź. z *Morrisites* aff. *Morrisi*.

Dolny poziom stwierdzono w Górze Włodowskiej, Włodowicach. Być może, że do niego należały dolne poziomy na starej kopalni Łońnickiej.

Rudy parkinsoniowe były najintensywniej eksploatowane koło Rudników Skałki i Kopaniny. Prócz tego znamy je z Góry Włodowskiej, Włodowic, starej kopalni Łońnickiej i na kopalni „Artur“.

Górny poziom rudonośny w północnej części terenu był eksploatowany koło Pasieki pod G. Włodowską, w Parkoszowicach, Kopaninie i Skałce. Dalej ku południowi ubożeje i już jako pokład słabo syderyticznych buł występuje w Blanowicach i Kromołowie.

W stropie ilów rudonośnych, które obejmują górny bajos i cały bat, leży kellowej. W okolicach Żarek i Jaworznika kellowej wyrażony jest jako brunatne, piaszczyste wapienie, które ku południowi stają się coraz bardziej oolityczne (Góra Włodowska), aż wreszcie przechodzą w typowe oolity żelaziste (Włodowice, Parkoszowice, Skałka, Rudniki, Blanowice, Łońnice). Wapienie te i oolity zawierają faunę poziomu *Macrocephalites macrocephalus*.

Ponad nimi leży cienka warstwa konkretyj z bogatą i dobrze zachowaną fauną środkowego kelloweju (*Reineckea anceps*, *Stephanoceras coronatum*, *Cosmoceras Duncani*, *C. gemmatum*, *C. Jason* etc. etc.).

Tektonika.

Wszystkie warstwy tego terenu są słabo pochylone ku północnemu-wschodowi. Prostą tę w zasadzie budowę komplikuje szereg dyzlokacyj.

Główna linja dyzlokacyjna ma kierunek W.-E. i biegnie od okolic Mrzygloda (uskoki, obcinające od południa wyspę diploporową; Cz. Kuźnia r), następnie idzie na północ od Nierady, przez okolice Skałki, Kopaniny i Parkoszowic, gdzie ma charakter fleksury i zaznacza się stromem pochyleniem jury brunatnej ku południowi. Przedłużenie tej linji zaznacza się również na wschodnim zboczu Jury, jako uskok, stwierdzony przez Sujkowskiego w obrębie serji górno-jurajskiej i kredowej.

Druga linja dyzlokacyjna tego kierunku, słabiej się zaznaczająca, leży w okolicach Czarnej Strugi — Kotowic.

Prócz wyżej wymienionych dyzlokacyj stwierdzono uskoki o kierunku NW—SE w okolicy Dzierzna, N. Wsi i Myszkowa, oraz szereg drobniejszych uskoków w okolicach Rudników.

Dyskusja.

W dyskusji brali udział pp. Rutkowski, Kuźniar, Samsonowicz i referent.